ئەوانەی دێنە دنیاوە
بۆ ئەوەی لەگەڵیدا ناکۆك بن

نووسینی : امیر اسکندر

گۆڕینی : فیصل مصطفی

لە گۆڤاری (الدستور)ەوە

زۆرانبازیی نێوان پیاوی سیاسەتو پیاوی هونەر، لەسەردەمێکی زۆر کۆنەوە هەر بووەو بەردەوام لەکایەدا بووە. هەندێ جار لەروو دەبێو سەر ئاو دەکەوێ ، هەندێ جاریش مت دەبێو لە قووڵاییدا حەشار دەخوا . مێژووی سیاسەتو هونەر هەردووك ، چەندین لاپەڕەی دوورو درێژیان تێدان کە حیکایەتی ناکۆکیی نێوان سیاسەتو هونەر دەگێڕنەوەو کە تایبەتییش نین بەم پلەی کۆمەڵایەتیی دەسنیشانکراوەوە یا بەخودی ئەو رژێمی ئابووریيەوە ، بەڵکوو نزیکەی گشت ئەو پلەو رژێمانەی گرتۆتەوە کە کۆمەڵگاکانی مرۆڤایەتی هەتا ئێستا بەخۆیەوە بینیون .

(ڤاگنەر) ی مۆسیقازانی مەزن لە کتێبەکەیدا «هونەرو شۆڕش » وتوویە : « هونەر بریتییە لەو خۆشییەی مرۆڤ کە ببێتە خاوەنی خودی خۆیو کەبژیو بلکێ بە کۆمەڵگاوە » . هونەر لە دەوڵەتی (ئەسینا)دا لەسەدەی شەشەمی پێش زایینداا ئاوەها بووەو بەڵام بەهەرەس هێنانی ئەو دەوڵەتە ، هونەری بەرفراوانیش هەرەسی هێناو رووی لە پەرت بوونو تاکەیی کردو لەوە کەوت ببێتە نواندنێکی سەربەستانەی گەلێکی سەربەست . بەم جۆرە بەدرێژایی دوو هەزار ساڵ ـ واتە لەو وەختەوە هەتا ئەم رۆژانەمان ـ لەسەر باری چەوساندنەوە مایەوە . هەروەکوو ئامۆژگارییەکانی مەسیح کە بڕیاری یەکسانیان لەنێوان خەڵکیدا دا ، گۆڕدران بە ئامۆژگارییەکی ئەوتۆ کە کلپەی ئایینیان کوژاندەوەو وایان لێهات دەست بخەنە ناو دەستی جۆرە شارستانێتێکی وەهاوە کە توانی هونەرمەندان بخەڵەتێنێو دەستەمۆیان بکاو ئەو هونەرەی لەهێزو سەربەستییەکەی بێبەشی کرد ، بکاتە نۆکەرێك بۆ چینە حوکمڕانەکان . بەڵام لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا ، هونەری راستەقینە بەدرێژایی ئەو بیست سەدەیە هەرماو تا ئێستاش بەینێك لەم لاو بەینێك لەولا،وەك هاوارێکی خۆشی یا ئازار لەنێوان کۆتو پێوەندی داهێنەرە سەربەستەکانەوە دەردەپەڕێو خۆی دەنوێنێ ، ئەگەرچی

تەنیا شۆڕشێکی مەزنی جیهانگیری دەتوانێ تەواوی سەربەستی بەهونەر ببەخشێتەوەو درۆزنی‌یە بەردەوامەکەی شارستانێتی نەهێلێ‌و گەل بگەیەنێتەوە رادەی مرۆڤایەتی‌یە هونەر پەروەری‌یەکە » .

ئەم « شۆڕشە مەزنە جیهانگیری » یەی کە ـ فاگنەر خەونی پێوە دەدی ـ هەتا ئێستا رووی نەداوە ، بگرە ئەو خۆی لە راپەڕینەکەی (ئەیار)ی 1849 دا ، لە سەنگەرەکانی « دریسدن » دا بۆی جەنگاو کەچی وەختێ لەلایەن هێزەکانی برووسیاوە راپەڕینەکە تێکشکێنرا ، ناچار بوو هەڵبێ بۆ دەرەوەی ئەلەمانیا . بەهەرحاڵ فاگنەر لەم رووەوە تاکە نموونە نی‌یە ، بەڵکوو زۆری‌تر هەن کەرەنگە ئەوان ئاشکراترو قووڵتر ئەو رەوتی ناکۆکی‌یەی نێوان هونەرمەندانێك کە بەهۆی هەڵوێستی سیاسی‌یانەوە ناوو ناوبانگیان دنیای گرتۆتەوەو سیاسی‌یانێك کە بەکارو کردار ئەو هەڵوێستانەیان بەدی هێناوە بنوێنن . بۆ نموونە حیکایەتی دۆستایەتی‌یە تونددو تۆلەکەی نێوان نووسەری گەورەی رووسەکان مەکسیم گۆرکی‌و پێشەوای شۆڕشی ئوکتۆبەر لینین ، لای هەرکەسێك ئاشکرایە کەتەنیا کەمێك لەمێژووی ئەو پلەیە بزانێ . بگرە لەمەگرنگتریش ، دەوری گۆرکی خۆی‌و « پابەندی یەکەی » لەگەڵ شۆڕش‌و ئامانجەکانیدا . کەچی لەگەڵ ئەوەشدا وەختێ گورکی کەوتە دەربڕینی هەندێ بیروڕای ئەوتۆ سەبارەت بەهەندێ مەسەلەی سیاسی کەلینین وای بۆ چوو نەفامی یا تێگەیشتنێکی رووکەشی لەو مەسەلە سیاسی‌یانەدا دەگەیەنن، ئەم بڕیارێکی دەرهەقی گۆرکی دەرکرد کە پتر لەدەس کێشانەوە یا لە دوورخستنەوەی لەئیش دەچوو . یاخود کۆتایی هاتنە درامایی‌یەکەی شاعیری مەزن (مایکۆفسکی) کە هەرچەندە لە شیعرەکانیدا بەو خەونانەیدا هەڵدەدا کەبەدی هاتبوون ، کەچی کەوتە سەر ئەو رایەی کەبەدەستی خۆی کۆتایی بەژیانی خۆی بهێنێ . هەروەها ئیلیا ئەهرینگیۆرگ کە ناخی هەر وەك سە هۆلبەندانێك مابەوە ، هەتا خۆی واتەنی لەدوای پلەی ستالینیزمەوە « سەهۆڵەکە توایەوە » ، ئەمە ئەگەرچی بەدرێژایی ژیانیشی هەر کابرایەکی سۆشیالیست بووەو لەجەنگی جیهانی‌ی دووەمیشدا بۆتە پەیامنێرێکی جەنگی لیستەکە دوورو درێژەو گەلێ ناوی گەورەو گرانی دووتوێی مێژووی ئەدەب‌و مێژووی سیاسەت پێکەوە ، نەك‌تەنیا لەرووسیادا ، بەڵکوو لە چین‌و پۆلۆنیاو چیکۆسلۆفاکیاو مەجەر دەگرێتەوە ، کە ئەمانە هەندێ لە وڵاتانی سەر بەو رژێمە سەراپاگیر (شمولی) یانەن کە ئەم جۆرە ناکۆکی‌یانەیان زیاتر تێدا دەتەقێتەوە ، وەك لە وڵاتانی سەربە رژێمە لیبرالی‌یەکان کە دەشێ ئەم زۆرانبازی‌یەیان بەشێوەیەکی قووڵترو فراوانترو درامایی تێدا روو بداو بەڵام لە ناو گێژاوی « فرە ژمارەیی ـ التعددیە »ی سیاسی‌و کۆمەڵایەتی‌و رۆشنبیری‌ی ناو ئەو وڵاتانەدا بزر دەبێ .

ئێستا ئێمە ئامانجمان ئەوە نی‌یە کە ئایاسیاسی‌و هونەرمەند کامیان‌و تاچ رادەیەك لەسەر هەقە ؟. بەڵکوو بەبێ پێچ‌و پەنا ئامانجمان هەوڵدانی تێگەیشتنە لە تەبیعەتی هەر یەکێکیان‌و ـ رەنگە ئەو دەورەشی دەیگێڕن ـ. چونکە هەردووکیان نەك تەنیا بۆ کۆمەڵگا گرنگن ، بەڵکو بۆیەکتریش پێویستن .

ئەو پرسیارەی لێرەدا سەرهەڵدەدات ئەوەیە : ئایا راستە ئەو تەجروبانەی مرۆڤی سیاسی دەژیت وەکو ئەوانە نی‌یە کە هونەرمەند دەژیت ؟ ئایا پێویست نی‌یە مرۆڤی مامەلە لەگەڵ هێزە ناهۆشمەندانەکاندا بکات ؟ لە ناو کۆمەلە فراوانە جەماوەریەکاندا کاریان تێدا بکات ؟ ئایا پێویستە نی‌یە مرۆڤی سیاسی‌ی جەماوەرانەی سەرکردە بەرامبەر رووداو روالەتە دەروونیەکانی ئەو جەماوەرانە لەو پەڕی هوشیاری دابێت ؟ لەمەشی زیاتر .. ئەو کەسانەی لە ژیانی سەرکردە سیاسیەکانی ناو کۆمەڵگا هەمەجۆرو هەمەرەنگەکان دەکولنەوە دووپاتیدەکەنەوە کەوا ئەم سیاسیانە بەهۆی ووردبین‌و ئەندێشەیەوە لەواقیعی سیاسی‌و مێژوویانەوە جولانیەوە هەروەکو چۆن لە هەمان کاتدا پێویستیەکانی هۆشی عەمەلی‌یان بەجێ هێناوە ، ئەمجا ئەگەر گوترا کرداری داهێنانی هونەری بەپەیکەرو بە ئەو هۆیە دوربڕینیانەیەوە دیارە کە هەستەکان دەدوێنن ، مێژووی سیاسی لە رۆژهەڵات‌و لە رۆژئاواو ، لەکۆن‌و ئێستاش ، مرۆڤی سیاسی‌ی عەمەلی ئەوتۆ دەناسێت کە زیرەکترین نووسەری سەردەمی خۆیان بوون کەوا گەیشتوونەتە پایەی بەرزی « هونەری » لە دەربڕینی بیرو راکانیان‌داو،هەندێ جاریش بەتواناترین گوتار خوێنی جەماوەری بووینە لە بەکار هێنانی هونەری رەوانبێژی‌دا !

لەگەڵ ئەمەشدا ، جیاوازیێکی قووڵ‌و دوورتر لەم هەموو لێکچوونە برچاوانە لەنێوانیاندا دەمێنێتەوە :

* هونەرمەنی راستەقینە بەدرێژی ژیانەکەی خۆی بەرەنگارێیکی بەردەوامی ئاشکرا یان شاراوە لەگەڵ جیهانەکەی‌دا دەکا ، گۆرگی دەیگوت : « من هاتومەتە ئەم جیهانەوە تاوەکو لەگەلیدا ناکۆك بم » ئەمەش تەنیا گورکی ناگرێتەوە بەڵکو کاروانە دوورو درێژەکەی ئەو هەموو هونەرمەندە گەورانە دەگرێتەوە کە مرۆڤایەتی ناسیویانە .

بەلام مرۆڤی سیاسی ، یەکەم ئەرکی ئەوەیە سەرکردەی رووداوە مێژوویەکان بکات‌و لەو کارەوە دەست پێ‌بکات کە لەواقیعدا بەجێ هێنراوە ، تاوەکو نهومێك بخاتە سەر نهومێکی

تری ئاوایبەکەو ، روو بەڕوو بووێ ئەو گیروگرفتە مێژوویانەی دەکەونە ڕێگاکەی وەکو هونەرمەند نیە کە نیشانەی لەگیان بەدەریی پێوە بێت ، بەڵکو نیشانەی چارەسەری عەمەلی ، سوود بەخش، «پراگماتیکی» ئەوتۆی پێوەیە کە واتای یەکسانی‌و رێککەوتن دەزانێ،ئەمانەش چارەسەرەی ئەوتۆن کە هونەرمەند ناتوانێ بیکات‌و لێی دوور دەکەوێتەوەو نایەوێت بیکات‌و بەملکەچی واقیع‌و خۆبەدەستەوە دانی ئەو جیهانە دەزانێت کە بۆیە هاتوە ناوەکو لەگەڵیدا ناکۆك بێت !

❋ مرۆڤی سیاسی‌و مرۆڤی هونەرمەند وەکو یەك سەیری کات ناکەن ، راستە هەریەکەیان لەسەردەمی خۆیدا دەژیت‌و ، لەوانەیە شاهیدیشە لەسەری ، بەلام شێوەکەیان زۆر لێك دوورە ، لەسروشتی مرۆڤی سیاسی‌و ، پێویستی دەورەکەی ئەوەیە کە هەوڵی ئەوەی دەدات بەسەر ئەو کاتەدا زاڵ‌بێت کە دووچاری دەبێت‌و ، رووداوەکانی ژیانی رۆژانە بەپارچە بچووك‌و گەورەکانیەوە بخاتە ژێر فەرمان‌و خواستی خۆی‌و ، هەمیشە داوای ئەوەی لێ دەکرێت کە بەپێی کاری هۆو ئامانجەکان‌و ، پێویستیەکانی یاریی تاکتیك‌و ستراتیژی‌یەوە بجولێتەوە ، بەبێ ئەوەی گوێ بداتە ئەو ئایدۆلۆژیەی کە دەیجولێنێتەوە .

کات لای هونەرمەند ، بەپێچەوانەی ئەمە بەردەوامیەکی پێکەوە بەستراوە. تەوژمێکی توندو تەڤیوی هەمیشەییە . گوێ نداتە « ئەوشتەی روودەدات » ، « ئەوشتەی پێویستە روو‌بدات » لای.ئەو گرنگە . زۆربەی جاران لە یاریی تاکتیك‌و ستراتیژی‌و ئەو بابەتانە ناگات ، ئەو هۆیانەی دەگەنە ئامانجەکان نازانێت ، تەنیا بیروباوەڕەکان ، ئەو ئامانجانەی لەسەرەوەی واقیعی حاڵی حازردان ، بڕوای پاك‌و خاوێن‌و بێ‌گەرد سەرنجی رادەکێشن‌و هەست‌و نەستە هونەرییەکەی دەبز وێنن .

❋ هیچ شتێك ناتوانێت هونەرمەندی راستەقینە لەگەڵ حاڵی حازری خۆی دا بگونجێنێ‌و دلی پێ‌بگەشێنێتەوە. مرۆڤی سیاسی هەرشتێك جێ‌بەجێ دەبێ بە هەنگاوێکی بەرەوپێشەوەی ئەوتۆی دادەنێت کە نزیکی ئامانجی کاتەکی .. رادەیی‌مێژوویی خۆی دەخاتەوە . کەچی مرۆڤی هونەرمەند بەحەزی خۆی بێت یان بێ حەزی خۆی بێت هەردەم پەلەیەتی‌و ئارامی‌نیە ، بەدوای وێنەی نایابتر .. نموونەی هەرە بەرز .. ئەو خەونەی بەجێ نەهاتوە .. دەگەڕێت ، ئەمجا لەهەر کۆمەڵگەیەکدا چەندی دەسکەوت زۆریش بن ، ئەو ماوەیەی نێوان واقیع‌و نموونەی هەرەبەرز هەردەمێنێ و ، ئەو خەونەی لەسەرەوەی پێویستیە رادەیە مێژوویەکانە هەر لەدەروونی هونەرمەندەکاندا بەهەرمو هاندەرو راستەقینە دەنوێنێت ، ئەو سیاسیەی کە بەهیچ هەنگاوێکی بەجێ هاتوو رازی نەبێت‌و،سوودی لێ وەرنەگرێت‌و بە گەلەکەی نەبەخشێت ، پێویستە واز لەکاری خۆی بێنێت ، چونکە چی بە گەلەکەی بلێت ؟ کەچی ئەو هونەرمەندەی رازی دەبێت‌و بەرهەمەکەی دەرازێنێتەوەو وا هەست دەکات کە لەو شتەی هەیە نایابتر نابێت ، ئەمیش پێویستە واز لەکاری خۆی بنێت ، چونکە چۆن دەتوانێ خۆی لەگەڵ ئامانج‌و خەونە دوورترەکانی گەلەکەیدا ببەستێتەوە ؟ .. لێرەوە .. مەزنترین کاری ئەدەب‌و هونەر لەجیهاندا ئەوەیە کە پێشی شۆڕشەکان هاتوتە کایەوە چونکە گشت ئەو تەزووە راستەقینەو پڕ نەرازیبوونەو رەنکردنەوەی واقیعی دەردەبڕی !

ئەم لێکدووری‌و هاودژیەی نێوان وێنەی مرۆڤی هونەرمەندو وێنەی مرۆڤی سیاسی‌دا تا رادەیەك تەنیا هێلی هەر شێوەیەکیانەوە . پێویستە بلێین وێنەی هونەرمەند لێرەدا بەوێنەی ـ پێوانەیی ـ دادەنرێت‌و ، ئەوەی لەهەندێ قۆناغی مێژووی هونەری‌دا بەجێ‌هاتوە نەك تەنیا لای ئەو هونەرمەندە رومانتیکیە گەورانەدا بووە کە سەردەمە لیبرالییەکان ناسیویانە، یاخود ئەو هونەرمەندە واقیعیە مەزنانە دا بووە کە سەردەمی ئیمە دیویەتی کە لەلایێکەوە سەردەمی مۆنۆپۆلم سەرمایەدارەکانەو لەلایەکی ترەوە سەردەمی سەراپا گیریە ئایدیولۆژیەکانە ، بەلکو لای ئەو هونەرمەندانەش بووە کە سەردەمە کلاسیکیە کۆنەکان ناسیویانەو نەرازیبوون خۆیان بەرامبەر دەسەلاتە سیاسیەکانی ناو کۆمەڵەکانیان و ، سەیریکردنی دوا رۆژیان خستۆتە ناو بەرهەمەکانیان‌و ، شوورەو زنجیرو زۆرداریی سیاسی‌و فیکری‌و بیروباوەڕ رێگایانی لێ نەگرتوە .

لەلایێکی تریشەوە ، وێنەی مرۆڤی سیاسی کە هاودژی وێنەی مرۆڤی هونەرمەندە ، بێگومان وێنەی ئەو سیاسیەیە کە پیشەی سیاسەتە ئیتر گرنگ نیە لای فەرمانڕەوا بێت ئاخود هاودژی بێت‌و ، باش نیەو ، واقیعە بلێین هەندێ مرۆڤی سیاسی هەیە نایەوێ تەنیا بکاتە سولتە ، شۆڕشگێری راستەقینە لە سیاسەت‌دا وەکو هونەر وایە ، داهێنەریشە دەیەوێ زنجیرەکانی کۆمەلکە بشکێنێت تاکو زنجیرەکانی خۆی بشکێن و ، خۆیش هەر وەکو چۆن شۆڕشگێڕێتیە رەسەنەکەی دەپارێزێت ، بەم جۆرە بەردەوام رقی لەواقیعەکە دەبێتەوەو لێی رازی نابێت‌و نایەوێت مامەڵەی لەگەڵدا بکات ، ئەمەش بەرێگای خۆی هونەرمەندێکە . ئەویش خەونبینێکی‌ترە هەرچەندە تەنیا بە ئامانجە پیرۆزو خەونە پەمەیەکانی خۆی تێرنابێ .. ئەویش هاتۆتە ئەم جیهانە تاکو لەگەڵیدا ناکۆك بێت. بەلام سەرەڕای هەموو شتێك تەنیا بەوە رازی نابێت کە لەگەڵ جیهاندا ناکۆك بێت ، بەڵکو هەمیشە هەوڵی ئەوەی دەدات کە جیهان بگۆڕێت !